

TÜRKİYE'DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN MAKROEKONOMİK FAKTÖRLER

CemDİŞBUDAK*

BoraSÜSLÜ^

Özet

Bu makale Türkiye'de gelir dağılımını belirleyen unsurları incelemektedir. Çalışmada gelir dağılımının ölçütü olarak Gini katsayısı, enflasyon için toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE), dışa açıklık için dış ticaret hacminin GSMH'ya oranı ve maliye politikaları için de bütçe açıklarının GSMH'ya oranı kullanılmıştır. UTIP tarafından oluşturulan Gini katsayıları ve TÜİK tarafından yayımlanan kişi başına gelir, enflasyon, dışa açıklık ve bütçe dengesi verileri kullanılarak, gelir dağılımını etkileyen faktörler ARDL sınır testi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu sonuçlara göre, Türkiye'de 1963-1998 yılları arasında iktisadi büyüme ve dışa açıklığın gelir dağılımını düzeltici etkileri görülürken, enflasyonun gelir dağılımını bozucu bir etkisi olduğu ve bütçe açıklarının gelir dağılımı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı saptanmıştır. İktisadi büyüme kısa dönemde gelir dağılımını bozucu bir etki gösterirken uzun dönemde gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Dışa açıklığın etkisi ise son derece sınırlıdır. Dönem boyunca sağlanan büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin sınırlı olması, büyüme dışındaki faktörlerin gelir dağılımını bozucu etkilerinin daha baskın olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, çalışmanın sonuçları gelir dağılımı konusunda basit reçetelerin geçerli olamayacağını ve bu anlamda Türkiye ekonomisinde önemli yapısal değişmelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Gelir Dağılımı, Büyüme, Enflasyon, Dışa Açıklık, ARDL

Abstract

The Macroeconomic Determinants of Income Distribution in Turkey

This paper investigates the determinants of income distribution in Turkey. Gini coefficient is used for income distribution, the ratio of trade volume to GNP

* Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, disbudak@mu.edu.tr

^ Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, sbora@mu.edu.tr

and budget deficit to GNP are used for trade openness and fiscal policy, respectively; and Wholesale Price Index (WPI) is used for inflation. Gini coefficients are obtained from UTIP and the other data gathered from the TURKSTAT. This data is utilized to investigate the determinants of income distribution econometrically. ARDL bound testing approach used in this study, has become popular recently, because this time series method has some advantages over the others. The econometric results suggest that economic growth and trade openness improve income distribution while inflation worsens it and budget deficit is statistically insignificant for 1963-1998 periods. The effect of economic growth in the short run is negative but the long run effect turns out to be positive. The impact of trade openness on income distribution is negligible. The limited impact of economic growth for these years implies that the other factors affecting income distribution negatively have been dominant. For this reason, the findings of this study show that simple suggestions to improve income distribution in Turkey are meaningless. Improving income distribution requires important structural transformations in the Turkish Economy.

Key Words: Turkey, Income Distribution, Growth, Inflation, Trade openness, ARDL

1. GİRİŞ

Türkiye 1960'lı yılların başlarında planlı kalkınma yolunu seçmiş ve ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlemiştir. Bu uygulama 1980 yılına kadar devam etmiştir. Türkiye'de 1980 yılında köklü bir dönüşüm yaşanmış ve ithal ikameci strateji terk edilerek ihracata dönük büyüme stratejisi benimsenmiştir. Bu dönemde, bazı yıllarda krizler olmakla birlikte, kişi başına gelir yıllık ortalama % 5 'e yakın artmıştır. Öte yandan enflasyon oranları özellikle 1970Tİ yıllardan itibaren çok yüksek seviyelerde seyretmiş hatta üç haneli rakamlara ulaşmıştır. Bu yapısal dönüşüm aynı zamanda, dış ticareti de önemli ölçüde etkilemiştir. Çok düşük düzeylerdeki dış ticaret hacmi giderek artmıştır. Bütün bu unsurların gelir dağılımı üzerinde önemli etkileri olabileceği ileri sürülmüştür. Bu arada, enflasyondaki artışlara paralel olarak artan nominal faizler ve içborç stokunun kısalan ortalama vadesi, faiz giderlerinin bütçe gelirlerine oranını ve içborç servisini giderek arttırarak kamu finansman dengesini olumsuz etkilemiş ve dolayısıyla bütçe açıklarının GSMH'ya oranı artma trendine girmiştir. Artan nominal faizlerin ve kamu-faiz ödemelerinin GSMH içindeki payında gözlenen yükselmelerin gelir dağılımını bozucu etkileri olması beklenir. Bu nedenle de, aynı dönem zarfında yıllık ortalama % 5 büyüyen kişi başına gelirin dağılımı üzerindeki etkileri yoğun bir tartışma konusu olmuştur

Bir ülkede gelirin yaratılması ve iktisadi büyümenin sağlanması kadar önemli olan bir diğer konu da yaratılan gelirin nasıl paylaşıldığıdır. Gelirin paylaşılmasına etki eden çeşitli unsurlar söz konusudur. Örneğin, büyüme sonucunda ortaya çıkan gelir artışları eşitsiz bir şekilde paylaşılarak ülke içindeki gelir dağılımını bozabilir. Benzer biçimde enflasyonist süreç, sabit gelirlilerin kazançlarını erozyona uğratarak gelir dağılımını bozucu bir etkide bulunabilir. Bütçe politikaları ve dış ticaret uygulamalarının da gelir dağılımı üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri söz konusudur. Büyüme, enflasyon, bütçe ve dış ticaret örneğinde olduğu gibi diğer iktisadi değişkenlerin de gelir dağılımı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu faktörlerin zaman içerisinde Türkiye'deki gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen ekonometrik çalışma henüz yapılmamıştır.

Kişisel gelir dağılımının göstergesi olarak kullanılan Gini katsayısı verileri ABD ve sınırlı sayıda diğer gelişmiş ülkeler dışında zaman serisi olarak bulunmamaktadır. Bu nedenle gelir dağılımına ilişkin çalışmalar genellikle yatay kesit veya panel veri tekniği ile analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye ve diğer birçok gelişmekte olan ülke için kişisel gelir dağılımını etkileyen unsurlar yatay kesit verileri kullanılarak analiz edilmekte ve bu analizler üzerinden yorumlar yapılmaktadır. Bu çalışmada, UTIP (2007) tarafından Teksas Üniversitesi bünyesinde oluşturulan The University of Texas Inequality Project (UTIP) kapsamında birçok ülke için hesaplanmış olan Gini katsayısı verileri kullanılmıştır. Türkiye için Gini katsayılarının UTIP çalışması sonucunda elde edilmesi nedeniyle zaman serisi analizi olanaklı hale gelmiştir. Çalışmanın temel amacı, Gini katsayısı verilerini kullanarak büyüme, dışa açıklık, enflasyon ve bütçe dengesinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin Türkiye için analiz edilmesidir.

Makalenin ikinci bölümünde gelir dağılımı ve gelir dağılımını etkileyen unsurlar açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde ise gelir dağılımı literatürü ele alınmaktadır. Bundan sonraki dördüncü bölümde veriler, ekonometrik yöntem ve regresyon sonuçları sunulmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise ulaşılan bulgular ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

2. GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Gelir dağılımını zaman içinde belirleyen unsurların çok sayıdadır. Bunlar arasında büyüme, iktisadi politikalar, dışa açıklık, enflasyon, faiz oranı, nüfusun ve işgücünün yapısı, kayıtdışı ekonomi, servet dağılımı ve eğitim durumu gibi etkenlerin en önemliler arasında olduğu ancak bunlar dışında da unsurlar olduğu ileri sürülmektedir. Bu çok sayıda belirleyicinin tek tek ele alınması bu çalışmanın

sınırlarım aşacaktır. Bu nedenle, bu çalışmada gelir dağılımı üzerinde etkilerinin oldukça önemli olduğu ileri sürülen ilk dört etken üzerinde durulacaktır.

Büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda yapılan ampirik araştırmalar konunun tartışmalı olduğunu göstermektedir. Kuznets'in 1955 yılında formüle etmiş olduğu ters 'U' ilişkisinden beri iktisatçılar bu konu üzerinde yoğun olarak çalışmalar yapmaktadırlar. Bu hipoteze göre, yoksul ülkelerde gelir arttıkça gelir dağılımı önce bozulmaktadır ancak gelir seviyesi belirli bir eşiği aştığında gelir dağılımında düzelmeler olmaktadır. Bu hipotezin geçerliliğini test etmek için çok sayıda çalışma yapılmıştır ancak ülkelere ait zaman serisi olmadığı için bu çalışmalar yatay kesit veriler kullanılarak yapılmıştır (Değer, 2006; Atkinson, 2003; Dolar ve Kraay, 2004). Yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar ise bir birleriyle çelişmektedir. Bunun temel nedenleri arasında ölçümlerin güvenilir olmaması ve bir ülke için ölçülen Gini katsayısının diğer ülke ile karşılaştırılabilir olmaktan uzak olmasıdır. Ayrıca, seçilen ülke örneklerinin birbirleriyle karşılaştırılabilir olmaması bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelir eşitsizliğinin büyüme üzerindeki olumlu etkisine ilişkin üç gerekçe ileri sürülmektedir. Birincisi, zenginler gelirlerinin daha az kısmını tüketirler ve marjinal tüketim eğilimleri düşüktür, bu nedenle de yüksek tasarruflar büyüme oranının yüksek olmasını beraberinde getirir. İkincisi, az gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasaların sığılı nedeniyle kaynakların az sayıda elde toplanması büyük yatırım projelerinin tamamlanmasını sağlar. Son olarak, hem çalışanlar hem de girişimciler yüksek gelir için en yüksek çabayı gösterir ancak daha eşitlikçi bir ortamda bu çabaların azalacağı söylenir. Bu nedenle eşitlikçi sistemler büyüme için gerekli güdülerin azaldığı sistemler olarak görülürler (Galli ve van der Hoven, 2001).

Bunun karşısında ampirik çalışmaların da genel olarak desteklediği, daha eşitlikçi sistemlerin daha yüksek büyüme oranlarına yol açmasına ilişkin üç gerekçe ileri sürülür. Birincisi, eşitsizlik yatırım fırsatlarını azaltır. İkincisi, kredi kullananların yatırım motivasyonları eşitsiz sistemlerde daha azdır. Üçüncüsü ise eşitsizliğin makro iktisadi dalgalanmalara yol açmasıdır (Yumuşak ve Bilin, 2000).

Her iki yaklaşımda da geri besleme etkisi ortaya çıkmaktadır. Eğer eşitlikçi gelir dağılımı büyümeyi hızlandırıyorsa ortaya çıkan büyümenin de daha eşitlikçi bir yapıda olması gerekir. Aynı şekilde eğer eşitsizlik büyümeyi artırıyorsa, sonuç olarak bu eşitsizliğin bir ölçüde giderilebilmesi için kimi dengeleyici politikaların uygulanması gerekebilir.

Heckscher-Ohlin (HO) ve Stolper-Samuelson (SS) tezleri ticaret serbestliği sonucunda dış ticaret arttıkça gelir dağılımında bir düzelmeye öngörmektedir. Buna karşın ampirik çalışmalar bu konuda kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Kimi

araştırmacılar, ticaret artışının gelir dağılımını düzeltici etkisi olmadığı sonucuna ulaşırken, kimileri de dış ticarete açıklığın gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Değer, 2006; Comia, 2005).

Türkiye için dış ticarete açıklığın gelir dağılımını düzeltici etkide bulunmasıyla ilgili çok sayıda araştırma HO ve SS tezlerini desteklemektedir. 1980'den sonra dış ticarete açıklığın ve ihracat sektöründe çalışanların sayısının artması, dışa açıklığın gelir dağılımını olumlu etkileyebileceğini göstermektedir^.

Enflasyon fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle gelirlerini fiyat artışları karşısında koruyamayan gruplar enflasyon nedeniyle gelir kaybına uğrayacaklardır. Gelirlerini enflasyona karşı koruyamayanlar düşük gelir grubundakiler ve sabit gelirlilerdir. Sonuç olarak, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin olumsuz olacağı beklenmektedir. Öte yandan, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda yapılmış ampirik çalışmalar, ortaya çıkan etki konusunda kesin sonuçlara ulaşamamışlardır. Ancak, genel olarak yapılan değerlendirmeler yüksek oranlı enflasyonun gelir dağılımını bozacağı yönündedir (Galli ve van der Hoven, 2001; Bulir, 2001; Al-Marhubi, 2000).

Bütçe açıklarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi aslında bütçenin gelir ve giderlerine bağlıdır. Bütçenin açık vermesi vergi gelirlerinin yeterli olmaması ve/veya harcamaların yüksek oluşu ile ilgilidir. Bu nedenle eğer vergi ödeyenler yüksek gelir grubunda yer alıyorsa ve vergi oranlarında bir azalma söz konusu ise düşük gelirlilerden yüksek gelirlilere bir gelir transferi gerçekleşir. Öte yandan bütçeden yapılan harcamalarında önemi büyüktür. Eğer bütçe harcamaları personel, sosyal güvenlik ve yatırım için yapılıyorsa gelir dağılımında düzelmeler beklemek gerekir. Ancak bütçe giderleri içinde faiz ödemeleri yüksek ise bütçe açıklarının gelir dağılımını bozucu etkileri söz konudur. Bu nedenle bütçe açıklarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda bu iki karşıt etkinin hangisinin daha güçlü olacağı hakkında önceden öngörüle bulunmak zor olacaktır.

Türkiye'de vergi gelirlerinin önemli bir kısmının dolaylı vergilerden elde edildiği ve bu vergileri ödeyenlerin önemli bir kısmının orta ve alt gelir grubundaki bireyler olduğu bilinmektedir". Ayrıca 1999 yılına kadar bütçe birincil bütçe fazlası vermediği için, bütçeden ah ve orta kesim için önemli miktarda harcama yapıldığı bilinmektedir. Bu nedenlerden ötürü bütçe dengesinin sağlanmaya çalışılmasının gelir dağılımında kısmi bozulmalara yol açabileceği düşünülebilir.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için Değer (2006)'ya bakılabilir.

" 1980, 1998 ve 2006 yılları için dolaylı vergiler sırasıyla %30- %42- %70 ve dolaysız vergiler ise aynı yıllar için sırasıyla %51-%36 -%70 olarak gerçekleşmiştir (www.dpt.gov.tr).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Gelir eşitsizliği ve büyüme arasındaki ilişki Kuznets'in (1955) çalışmasından beri iktisatçıların ilgi odağı haline gelmiştir. Bu hipoteze göre gelir dağılımı ile ulusal gelir arasında tersine çevrilmiş "U" ilişkisi vardır. Ancak bu ilişkinin test edilmesi için gerekli veriler her zaman mevcut değildir. Bu bağlamda Deininger ve Squire (1996) tarafından yapılan çalışma oldukça geniş kapsamlıdır. Bu çalışmadaki veriler kullanılarak yapılan araştırmaların sonuçları da tutarlı görünmekten uzaktır. Sala-i Martin'in bu verileri kullanarak yaptığı çalışma dünyadaki eşitsizliğin azaldığını gösterirken, Milanović (2002) aynı verilerle 1980'li ve 1990'lı yıllarda dünyadaki gelir dağılımının bozulduğunu göstermiştir. Ayrıca bu verilerin kullanımı sonucunda gelir eşitsizliği ve gelir düzeyi ile büyüme oranları arasında tutarlı sonuçlar bulunamamaktadır. Çoğu zaman aynı veriler kullanıldığında birbiri ile çelişen sonuçlara ulaşılabilmektedir.

Bu farklılıkların çoğu veri problemlerinden kaynaklanmaktadır. Deininger ve Squire tarafından hazırlanan veri setinde çok sayıda gözlem olmasına rağmen, veriler sınırlılık ve dengesizlik göstermektedir. Verilerin zaman içerisinde ve ülkeler arasında karşılaştırılabilirliği konusunda ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle Galbraith vd (2007) yeni bir veri seti yaratmak için UTIP projesi altında yeni bir veri seti oluşturma çabasına girmişlerdir. Bu veri seti genelde ücret ödemeleri ve özel olarak imalat sanayindeki ödemeler kullanılarak geliştirilmiştir. UNIDO verilerinden yararlanarak 150 ülke için 1963-1999 yılları dönemine ait veri seti oluşturulmuştur. Bu veriler kullanılarak yapılan çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Galbraith ve Kum, 2003).

Galbraith ve Kum (2003) hesapladıkları Gini katsayılarını kullandıkları çalışmada, panel veri tekniğinden yararlanmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, ödemelerdeki artışların gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı bir etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle sanayileşme ve dolayısıyla büyüme hızındaki artışların gelir dağılımını düzeltici etkide bulunduğu ileri sürülmektedir. Ancak, çok zengin ülkelerde bu ilişki tersine dönerek gelirdeki artışların eşitsizliği artırdığı bulunmuştur. Ayrıca, reel faiz oranlarındaki artışın büyümeyi yavaşlattığı ve eşitsizliği artırdığı da vurgulanmaktadır.

Büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar genelde iki yönlü etkiyi incelemişlerdir. Bir başka deyişle, hem büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi hem de gelir dağılımının büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini inceleyen önemli çalışmalardan biri Branco ve Williams (1988) çalışmasıdır. Branco ve Williams'ın çalışmalarının temel amacı iktisadi büyümenin nüfusun geliri en düşük % 40'ın gelirindeki değişmeyi incelemektir. Çalışmada 54 gelişmekte olan ve 14 gelişmiş ülke olmak üzere toplam

68 ülke incelenmiştir. Çalışma sonucunda büyümenin ilk aşamalarında nüfusun en fakir % 40'ının gelirinin düştüğü gözlenmiştir. Yani büyüme ile gelir dağılımı arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Büyüme ile gelir dağılımı arasında negatif ilişki bulan bir başka çalışma da Panizza (2002)'nm çalışmasıdır. Panizza çalışmasında ABD eyaletlerindeki gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1940-1980 yılları arasında panel veri yöntemi ile incelemiştir. Panizza, iktisadi büyüme yerine sermayenin yıllık büyüme hızını ve gelir dağılımı yerine de kişi başına düşen gelirin logaritmasını kullanmıştır. Çalışma sonucunda her ne kadar büyüme ile gelir dağılımı bozulması arasında negatif ilişki bulunsa da, bu ilişkinin güçlü bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Panel veri yöntemi kullanılarak ölçüm yapan bir diğer çalışma da Atkinson'un çalışmasıdır. Atkinson (2003) 1954 ile 2001 yılları arasındaki verileri kullanarak dokuz OECD ülkesi için teknolojik değişimin ve globalleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini artırıp artırmadığını araştırmıştır. Atkinson, çalışmasında eşitsizliği sadece eşitsizlik derecesindeki ölçüm değil, aynı zamanda zaman içerisindeki değişimin de dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Bunun için Gini katsayısını eşitsizliğin göstergesi olarak kullanmıştır. Atkinson panel veri yöntemi kullanarak Avrupa ve Amerika arasındaki ticarete bağlı olarak eşitsizliğin arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu konuda yapılmış bir başka çalışma da Dolar ve Kraay (2004) tarafından yapılmış araştırmadır. Dolar ve Kraay kişisel gelir dağılımı açısından en kötü durumdaki 50 ülkeyi alarak ve 1965-2004 dönemi verilerini kullanarak, gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın temel hipotezi, nüfusun ilk beşte birinin ortalama gelirinin sistematik olarak değişmeyeceğidir. Yazarlar ayrıca, politika ve kurumların ortalama geliri artırma imkânının var olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmada gelir dağılımının göstergesi olarak kişi başına düşen gelirin satın alma gücü paritesi ile ifade edilen değeri kullanılmıştır. Bu verilerin seçilmesi karşılaştırmalı bir analize olanak sağlamaktadır. Çalışmanın sonucunda politika ve kurumlar, hükümetin büyüklüğü, kanunların uygulanması ve uluslararası ticarete açıklığın artışının gelir dağılımını sistematik olarak etkilediğini bulmuşlardır.

Gundlach vd. (2004)'de, Dolar ve Kraay'm çalışmasını beşeri sermayeyi ekleyerek genişletmişlerdir. Beşeri sermaye içinde eğitimin her derecesi ve eğitimdeki uluslararası kalite farklarını dikkate almışlardır. 1950-1999 arasında 137 ülke için panel data yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada, beşeri sermayedeki artışın gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Yazarlar, çalışmalarında gelir dağılımı verisi için Deiniger ve Squire (1996) tarafından hazırlanan Gini katsayılarını kullanmışlardır.

Persson ve Tabellini (1994) ise, genel denge modeli kullanarak gelir dağılımındaki eşitsizliğin büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada hem gelişmekte olan ülke için hem de gelişmekte olan ülkeler için ayrı panel data analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda gelir dağılımı ile büyüme arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer bir çalışma Forbes (2000) tarafından yapılmıştır. Persson ve Tabellini'nin gelir dağılımı ile büyüme arasındaki negatif ilişkisine karşılık, Forbes'a göre gelir dağılımı ile büyüme arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Forbes büyüme ile gelir dağılımı arasında negatif ilişki bulanların aslında ekonometrik olarak hata yaptıklarını düşünmektedir. Panel veri yönteminin ölçüm hatalarını ortadan kaldırdığını savunarak panel veri yöntemi kullanan Forbes, çahşmasında iktisadi büyüme, gelir' dağılımı, erkek ve kadın eğitim düzeyleri ve satın alma gücü paritesi değişkenlerini kullanarak 1966-1995 yılları arası için 45 ülkeyi kapsayan gelir dağılımı analizi yapmıştır. Çalışma sonucunda kısa ve orta vadede ülkelerin gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki bulunmuştur.

Gelir dağılımı ile ilgili araştırmalar sadece, büyüme ekseninde incelenmemiştir. Bunun yanında gelir dağılımındaki adaletsizlikle dışa açıklık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da vardır. Bunların başında Bhatta (2002) çalışması gelmektedir. Bhatta çalışmasında 1960 ile 1989 yılları arasında 120 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için dışa açılmanın artmasıyla gelir dağılımındaki bozulma arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda gelir dağılımındaki bozulma ile dışa açıklık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Türkiye üzerine yapılan bir çalışmada ise, GOÜ'lerin ticari serbestlikleri ile gelir dağılımı arasındaki ilişki üzerine yatay kesit verilerle bir analiz gerçekleştirilmiştir (Değer, 2006). Çalışmada temel olarak Stolper - Samuelson hipotezine dayanarak açıklığın gelir dağılımı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu araştırmada 68 ülkenin ortalama Gini katsayıları kullanılmış ve En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile gelir dağılımı ve dışa açıklık arasındaki ilişki tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuca göre dışa açıklık ile gelir dağılımı arasında istatistiki olarak pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Bir başka deyişle açıklık katsayısının işareti negatiftir ve dışa açıklıktaki artışlar Gini katsayısını azaltarak gelir dağılımını iyileştirmektedir. Öte yandan çalışmanın bir başka bulgusuna göre, kişi başına gelirdeki artışlar gelir dağılımını bozmaktadır.

Türkiye üzerine yapılmış araştırmalardan bir diğerinde ise Yeldan (2000), temel olarak 1989 yılından sonra artan finansal serbestleşmenin gelir dağılımı

Üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda kısa vadeli sermaye hareketlerinin yaygınlaşmasıyla beraber sıklaşan krizlerin ücretli kesimin fakirleşmesine yol açtığına ulaşılmıştır. Yani Bhatta'nın dünya ekonomisi için ulaştığı sonuca Yeldan Türkiye için ulaşılmıştır.

Bulir (2001) enflasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında panel tekniğinden yararlanarak 22 yıllık dönem için 75 ülkenin verilerini kullanmıştır. Çalışmada yüksek ve düşük enflasyon oranlarının gelir dağılımına farklı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifadeyle gelir dağılımı ile enflasyon arasındaki ilişki doğrusal değildir. Bulgular, yüksek enflasyon oranlarının gelir dağılımını bozucu, düşük enflasyon oranlarının gelir dağılımını onarıcı etkisi olduğuna işaret etmektedir. Benzer sonuçlara, farklı ülke örnekleri ve dönemler kullanmalarına rağmen, Galli ve Van der Hoeven (2001) ve Al-Marhubi (2000) tarafından da ulaşılmıştır.

Bütçe açıklarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda yapılmış çalışma son derece sınırlıdır. Gale ve Orszag (2004) bütçe açıklarının gelir dağılımı üzerinde nasıl etkide bulunacağı ile ilgili çalışmalarında vergi indirimlerinin bütçe açıklarına yol açacağı ve bunun sonucunda da gelir dağılımında bozulmalar olacağını ileri sürmüşlerdir.

4. EKONOMETRİK ANALİZ: VERİLER VE YÖNTEM

4.1 Veriler:

Çalışmada kullanılan verilerden LOGGINI ile ifade edilen Gini katsayısı verileri dışındakiler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2005)'den elde edilmiştir. LÖGGINI değişkeni Texas Üniversitesi'nde kurulan UTIP ekibi tarafından elde edilen Gini katsayısı verilerinden elde edilmiştir. Bu veriler 1998 yılına kadar hesaplanmış olduğu için çalışmanın analiz dönemi 1963-1998 yılları için sınırlanmak zorunda kalmıştır[^]

LOGGDP verisi Türkiye'de kişi başına düşen gelirin 1987 yılı fiyatları ile «abit değerlerin logaritması alınarak elde edilmiştir. Toptan eşya fiyatları endeksini gösteren TEFE verisi ise enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisini görmek amacıyla kullanılmıştır[^]. BUDGETDEN ile ifade edilen değişken bütçe dengesinin

[^] Dönemin bu yıllar arası ile sınırlı olması çalışmanın günümüzde gerçekleşen dinamiklerden farklı sonuçlar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Son yıllardaki gelişmeleri analiz etmek için makalenin yazarları tarafından bir başka çalışma daha yürütülmektedir.

Enflasyon için TEFE verisinin yanı sıra TÜFE ve GSMH deflatörü de kullanılmış elde edilen sonuçlar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. TEFE kullanımında elde edilen diagnostik sonuçlar ve model daha anlamlı hale geldiği için bu seri seçilmiştir.

GSMH'ya oranıdır. Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımının belirleyicisi olduğu düşünülen maliye politikalarının temsilcisi olarak bu değişken kullanılmıştır. Bütçe gelir ve giderleri arasındaki farkın GSMH'ya oranı ile hesaplanan bu veri de TÜİK verilerinden elde edilmiştir. AÇIKLIK ise, dışa açıklığın bir proxy'si olarak aldığımız dış ticaret hacmindeki artışların gelir dağılımı üzerindeki etkilerini görmek için kullanılmıştır. Bu veri de ihracat ve ithalat değerlerinin toplamının GSMH'ye bölümünden elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan bütün veriler yıllık frekanstadır.

Verilerin durağan olup olmadığını test etmek için Genişletilmiş ADF testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur. Verilerin tamamının birinci dereceden kök içerdiği görülmüştür. Bir başka deyişle verilerin düzey değerleri durağan olmamakla beraber birinci farklan alındığında durağan hale gelmektedirler.

Tablo 1: Birim Kök Testi

Seriler"	ADF	Seriler"	ADF
LOGGINI	-1.082251	D(LOGGINI)	-4.129310*
LOGGDP	-0.799658	D(LOGGDP)	-4.336543*
TEFE	-1.951018	D(TEFE)	-5.412104*
BUDGETDEN	-0.603362	D(BUDGETDEN)	-7.744402*
AÇIKLIK	-0.819744	D(ACIKLIK)	-4.549220*

a- serilerin düzey değerleri

b- serilerin birinci farkları

* %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir

4.2 Yöntem:

Gelir dağılımı üzerindeki etkilerin ölçülmesi için yatay kesit veriler kullanılmaktadır. Ancak bu verileri kullanarak yapılan yatay kesit analizlerinin temel bir zayıflığı vardır: Değişik ülkelerde ölçülen ve eşitsizliği gösteren Gini katsayıları aynı bilgileri taşımayabilir. İki farklı ülkedeki aynı büyüklükteki Gini katsayıları farklı bir gelir dağılımına tekabül ediyor olabilir. Oysa tek ülkenin Gini katsayıları ile yapılan çalışmalar hem yukarıda bahsedilen sorunları ortadan kaldırmış olur hem de o ülkenin gelir dağılımında zaman içerisinde görülen değişmelerin daha net anlaşılmasına yardımcı olur. Bu nedenle, bu çalışmada zaman serisi analizi yapılması tercih edilmiştir.

Modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığının incelenmesi zaman serileri analizinin temel inceleme alanıdır. Ancak bazen değişkenler arasındaki ilişki sahte olabilmektedir. Bir regresyonda ilişkinin sahte (*spurious*) olup olmaması değişkenlerin, durağan olup olmamasıyla yakından ilişkilidir. Değişkenlerde trend varsa ilişkinin sahte olma olasılığı yüksektir. Bu nedenle, kullanılan verilerin durağan olup olmadıklarını araştırmak amacı ile Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. ADF testinde izlenen süreç öncelikle serinin orijinal halleriyle, eğer durağan değilse birinci farkları alarak test edilmektedirler. Eğer birinci farkları alındığında seriler durağan hale geliyorsa serilerin birinci dereceden kök içerdikleri söylenir ve $I(1)$ ile gösterilirler. Daha yüksek dereceden bütünleşme de söz konusu olabilir. Bu durumda hangi dereceden bütünleşme söz konusu ise o kadar fark almak gerekecektir. Bu durumda serinin d derecesinden bütünleşik olduğu söylenir ve $I(d)$ ile gösterilir. Serilerin içerdikleri kök derecesinden farkları alarak sahte regresyon sorunu giderilmiş olur.

Birim kök testleri sonucunda serilerin aynı dereceden bütünleşik olmalarının anlaşılmasından sonra, değişkenlerin aralarındaki nedenselliğin belirlenmesi için öncelikle eşbütünleşme analizi yapılarak değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin olup olmadığının kontrol edilmesi gerekir. Eşbütünleşme ilişkisi Johansen ve Engle-Granger yöntemleri ile incelenmektedir. Bu analizler durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin anlaşılmasına ve tahmin edilmesine dönük bir çabadır. Değişkenler arasında eşbütünleşmenin bulunması, ilgili değişkenler arasında gerçekten de uzun dönemli ilişkilerin varlığına ilişkin karar vermemize yardımcı olmaktadır. Değişkenler arasında eşbütünleşme bulunmaması durumunda serilerin farkı alınarak standart nedensellik testleri ve regresyon yöntemleri uygulanmaktadır.

Seriler arasında uzun dönemli ilişkiler tespit edilmesi durumunda Granger nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü tespit etmek gerekir. Bu konuda daha sonralan Engle-Granger tarafından geliştirilen bir yaklaşım, kısa dönem dengesizliklerini gidermek amacı ile kullanılan Hata Düzeltme Yöntemidir (ECM). Bu yaklaşıma göre, uzun dönem ilişkilerini gösteren bir model ile birlikte kullanılan ve kısa dönem ilişkilerini gösteren ECM modeli birlikte kullanılmaktadır. Böyle bir yaklaşım hem değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkileri hem de kısa dönem de ortaya çıkan uyarılama davranışlarını beraber vermektedir.

Zaman serileri analizlerinde otomatik olarak yapılan bu işlemler iki noktada eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden birincisi, eğer değişkenler eşbütünleşik iseler gecikmeli hata düzeltme teriminin modele eklenmemesi ve yalnızca değişkenlerin birinci derece farkı alınarak yapılan regresyon analizlerinin fonksiyonel olarak

yanlış belirlenmiş olacaktır. İkinci eleştiri ise, yapılan analizlerin değişkenlerin doğrudan birinci derece farkı alınarak otomatik olarak yapılmasıdır. Bu durumda değişkenlerin orijinal hallerindeki kimi önemli bilgiler yok olmaktadır. Halbuki hata düzeltme modelleri, eşbütünleşme modellerinden elde edilen hata düzeltme teriminin gecikmeli değerini modele eklemekte ve değişkenlerinin farkının alınmasıyla kaydedilen uzun dönem bilgilerini model içerisinde muhafaza etmektedir.

Engle-Granger ve Johansen tarafından önerilen yöntem dışında zaman serisi analizlerinde son dönemlerde sıklıkla uygulanan bir yöntem daha söz konusudur: ARDL sınırlı testi yaklaşımı (Pesaran ve Shin, 2001 ve Pesaran vd., 2001). Bu yöntemin çok sayıda yararları vardır. Eşbütünleşme yaklaşımında bütün değişkenlerin aynı dereceden durağan (örn. $I(1)$ gibi) olması gerekirken bu yöntem değişkenlerin farklı dereceden durağan olmaları halinde de kullanılabilir. Ayrıca değişkenlerin önceden birim kök testlerinin yapılması da gerekli değildir. Bunlardan başka önemli bir avantaj ise, Dinamik Hata Düzeltme modeli (ECM) basit bir doğrusal transformasyonla elde edilebilmesidir. Son olarak, Johansen yöntemi daha çok uzun dönemli ya da çok sayıda zaman serisi verileri gerektirirken, ARDL yaklaşımı daha az sayıda veri içeren zaman serileri için daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Zaman serisi analizinde kullanılan veriler sınırlı bir döneme ait ise tüm verilerin $I(1)$ olması durumunda eşbütünleşme olmama riski de söz konusudur. Bütün bu nedenlerden dolayı Pesaran-Shin-Smith (PSS) Sınır Testi yaklaşımı en uygun yöntem olarak öne çıkmaktadır.

4.3 Pesaran-Shin-Smith (PSS) Sınır Testi Yaklaşımı

Bu çalışmada Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından önerilen yöntem yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı seçilmiştir. PSS sınırlı testi yaklaşımına göre aşağıdaki eşitlik uzun dönemli ilişkileri analiz etmek için tahmin edilmektedir:

$$d \log gini = \alpha + \beta_1 \log gini_{t-1} + \beta_2 \lg dppc_{t-1} + \beta_3 aciklik_{t-1} + \beta_4 butden_{t-1} + \beta_5 tefe_{t-1} + \sum_{i=1}^4 \phi d \log gini_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \mu d \lg dppc_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \phi d aciklik_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \omega butden_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \psi tefe_{t-i} + qtrend + \varepsilon_t$$

Yukarıdaki eşitlik bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmelerinin farkını (d) ve açıklayıcı değişkenlerin bir gecikmesini içermektedir. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerdeki her bir gecikmenin farkı kısa dönem dinamiklere işaret etmektedir. Bunlar, bağımlı değişkende ortaya çıkabilecek değişimleri göstermektedir. Her bir

gecikme değerinin katsayılarının. $\beta_2/(-\beta_1)$, $\beta_3/(-\beta_1)$, $\beta_4/(-\beta_1)$ ve $\beta_5/(-\beta_1)$, bağımlı değişkenin katsayısına oranları uzun dönem dinamiklerini göstermektedir.

PSS ARDL yönteminde iki aşama söz konusudur. Öncelikle eşbütünlüşme olmadığına işaret eden boş hipotez, eşbütünlüşme olduğuna işaret eden alternatif karşısında test edilmektedir. Bu hipotezler aşağıda gösterilmektedir:

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = 0 \text{ vs } H_A: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq \beta_5 \neq 0$$

Hipotezlerin sınanması için F-test veya Wald testi kullanılabilir. Ancak, F istatistiği standart olmadığı için Pesaran vd.'nin (2001) hesapladığı kritik değerlerin kullanılması gerekmektedir. Bu kritik değerler iki kısımdan oluşmaktadır: birincisinde bütün değişkenlerin $I(1)$ olduğu varsayılırken diğerinde bütün değişkenlerin $I(0)$ olduğu varsayılmaktadır. Bu durumda, bu değerler arasında bir bant oluşmaktadır. Eğer hesaplanan F-istatistiği üstsınır değerinin üzerinde kalıyorsa, boş hipotez reddedilir. Aksi durumda, yani hesaplanan değer alt sınır değerinin altında kalıyorsa boş hipotez kabul edilir. Ancak, eğer, hesaplanan değer bandın arasında kalıyorsa herhangi bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Eğer, eşbütünlüşme olduğuna ilişkin bir sonuca ulaşılabilirse, bir başka deyişle hesaplanan değer üst sınır değerinin üzerinde kalıyorsa, ikinci aşamaya geçilir. Bu aşamada Hata Düzeltme terimi tanımlanmaktadır ve bu süreç Engle-Granger yöntemine benzerlikler göstermektedir.

Öncelikle, uygun modeli seçebilmek amacı ile ARDL modelindeki bütün farklara veri sayısındaki kısıt nedeniyle en fazla 3 gecikme verilmiş ($i = 3$) ve Schwartz Bayesian Criteria'ya (SBC) göre uygun gecikme seçilmiştir'. Bu sonuca göre model ARDL (2,2,0,0,1) olarak belirlenmiştir. Yapılan tahmin sonucunda F-istatistiği 4.47 olarak bulunmuştur. Bu değer kritik değerinin üst-sınırından (4.25) daha yüksek olduğu için eşbütünlüşme %5 düzeyinde desteklenmektedir. Eşbütünlüşmenin varlığına ilişkin elde edilen bu sonuçtan sonra uygulanan regresyon sonucunda elde edilen uzun dönem katsayı tahminleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

' Model AIC yerine SBC seçilmesinin nedeni SBC'nin daha kısa gecikme uzunluklarını seçmesidir (Pesaran vd., 2001).

Tablo 2: ARDL (2,2,0,0,1) Modeli Uzun Dönem sonuçları: (Bağımlı Değişken: LOGGINI)

Değişken	Katsayı	t- değeri	[Prob]
LPCGDP	-.57372	-5.3925	[.000]
AÇIKLIK	-.00550	-6.7377	[.000]
TEFE	.00114	5.9538	[.000]
BUDGET	.00203	1.2770	[.215]
SABİT (a)	4.1054	8.8533	[.000]
TREND	.015217	6.1794	[.000]

Denklemden elde edilen uzun dönem sonuçları gelir dağılımını etkilediği düşünülen faktörlerde meydana gelen değişmelerin Gini Katsayısını ne ölçüde ve yönde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlara göre kişi başına gelirdeki artışların gelir dağılımında iyileşmeye yol açtığı görülmektedir. Katsayının işareti negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır.

Dışa açıklık arttıkça gelir dağılımında düzeltilmelerin olabileceği yönündeki görüşün regresyon sonuçlarmca desteklendiği görülmektedir. Değişkenin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak % 1 düzeyinde anlamlıdır. Ancak değişkenin katsayısının çok küçük olması, gelir dağılımında yaptığı etkinin çok sınırlı olduğunu göstermektedir.

TEFE ile ifade edilen enflasyon katsayısı pozitif ve % 1 düzeyinde anlamlıdır. Bu sonuç katsayısı düşük olmakla beraber enflasyonun gelir dağılımını bozucu etkisi olduğunu göstermektedir.

Gelir dağılımına etkisi olduğu düşünülen bütçe dengesinin katsayısı pozitif işaretli ancak anlamlılık düzeyi çok düşüktür ($p > 0.20$).

Tablo 3: ARDL (2,2,0,0,1) Hata Düzeltme Modelinin Sonuçları (Bağımlı Değişken: dLOGGINI)

Değişken	Katsayı	t- değeri	[Prob]
Dloggin (-1)	-.69590	-3.6558	.001
Dlpcgdp	.50256	3.2503	.003
dLPCGDP (-1)	.58384	3.0853	.005
DACIKLIK	-.0044990	-5.5451	.000
DTEFE	.0005813	3.9379	.001
DBUDGET	.0016586	1.3006	.206
DSABIT(0;)	3.3561	4.6398	.000
DTREND	.012439	4.4151	.000
ECM (-1)	-.81748	-5.6457	.000

Modelin kısa dönem dinamikleri Tablo 3'te sunulmaktadır. Bütçe dengesi dışındaki diğer tüm veriler istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Sonuçlar, bütçe dengesinin kısa dönemde gelir dağılımı üzerinde bir etkisi olmadığına işaret etmektedir. Öte yandan gelirdeki artışların, kısa dönemde, gelir dağılımını bozucu yönde etkilediği görülmektedir. Kısa dönemde enflasyonun da gelir dağılımını bozucu etkisi söz konusu iken, "dışa açıklık" gelir dağılımını düzeltici bir etkide bulunmaktadır.

Büyüme katsayısının pozitif ve anlamlı olması, uzun dönem sonuçları ile tutarsızlık göstermektedir. Katsayının pozitif ve anlamlı olması, büyümenin kısa dönemde gelir dağılımını bozucu etkileri olduğu anlamına gelmektedir. Ancak bu etki uzun dönemde yok olmakta ve uzun dönem dengesi sağlanarak büyüme gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Bu sonuç, Forbes'in (2000) ulaştığı sonuçların destekler niteliktedir.

Hata Düzeltme Katsayısı (ECM(-1)) istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır ve katsayı değeri yüksektir. Bu durum uyarılma sürecinin çok hızlı olduğunu ifade etmektedir. ECM(-1) katsayısının negatif ve anlamlı olması gelir dağılımı modelindeki eşbütünlük ilişkisini de desteklemektedir.

4.4 Diagnostik ve İstikrar testleri*

Çalışmada otokorelasyon, fonksiyonel biçim, normallik, değişen varyans ve yapısal istikrar göz önünde bulundurulmuştur. Model tahmin edildikten sonra uygulanan otokorelasyon ve hata terimlerinin normalliği testleri modelin yeterince güçlü olduğunu göstermektedir. Breusch-Godfrey seri otokorelasyon LM testi sonucunda otokorelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Jarque-Berra normallik testi sonucunda da hata terimlerinin normallik testini geçtiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, CUSUM ve CUSUMQ testleri de modelin istikrarlı olduğuna işaret eden bir başka istatistik olarak göze çarpmaktadır'. değeri ise 0.94 çıkmıştır (Düzeltilmiş R^2 değeri ise 0.92'dir). Ek olarak, hata teriminin t-testi kullanılarak test edildiği durumda da PSS testini destekleyen bir sonuca ulaşılmıştır. Değişkenler arasında eşbütünlük olduğu ve birbirlerinden bağımsız olarak hareket etmedikleri, hem PSS testi hem de hata terimi testi ile güçlü bir şekilde desteklenmektedir.

Test sonuçları ekte sunulmuştur.

* Türkiye ekonomisinde yapısal kırılmaların olduğu bilinmektedir. Ancak gerek CUSUM ve CUSUMQ testleri gerek diğer yapısal kırılma testleri (yapısal kırılmanın olabileceği 1980 ve 1989 yıllarına ilişkin kullanılan kukla değişken) gelir dağılımı analizinde yapısal kırılmanın olmadığını göstermektedir.

Hata düzeltme modelindeki hata terimi katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması ele alınan dönemdeki sapmaların hızla düzeltilmekte olduğunu göstermektedir. Bu katsayı -0.81748 olarak bulunmuştur. Bu katsayı, herhangi bir çok veya olağanüstü bir etkinin ortaya çıkması durumunda bu etkinin bir sonraki yılda %82 hızla giderildiğini veya düzeltildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle uzun dönem dengesine çok kısa sürede dönülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Bu çalışma 1963-1998 yılları arasında, Türkiye'de kişisel gelir dağılımını belirleyen unsurları analiz etmektedir. Ekonometrik modelde gelir dağılımını belirleyen değişkenler olarak Kişi Başına Gelir, Dışa açıklık, Enflasyon ve Bütçe Dengesi seçilmiştir. Bu değişkenler kullanılarak gelir dağılımı Pesaran, Shin ve Smith (2001; 1999) tarafından geliştirilmiş olan ARDL sınır testi yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Verilerin birim kök testleri yapılmasından sonra değişkenler arasında eşbütünlük olup olmadığının anlaşılması için yapılan F- testi sonucunda değişkenlerin % 5 anlamlılık düzeyinde eşbütünlük olduğu anlaşılmıştır. Bir başka deyişle değişkenler arasında uzun dönemli ilişki mevcuttur. Bu bir anlamda Türkiye için kişisel gelir dağılımını belirleyen etkenler olarak yukarıda anılan bağımsız değişkenlerin açıklayıcı gücü olduğu anlamına gelmektedir. Bu aşamadan sonra ARDL sınır testi tekniği ile değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkilerin analizi için regresyon uygulamasına geçilmiştir. Regresyon sonuçları bütçe dengesi dışındaki diğer değişkenlerin katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Regresyon analizine göre, gelirdeki artışlar ve dışa açıklığın derecesinin artması Gini katsayısında azalmalara yol açmakta ve dolayısıyla kişisel gelir dağılımını iyileştirici etkide bulunmaktadır. Çalışmada bulunan büyüme ile gelir dağılımı arasındaki kısa dönemde pozitif ve uzun dönemde negatif ilişki, Forbes (2000)'de bulunan sonuçları desteklemektedir. Büyüme önce gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkide bulunurken uzun dönemdeki etkisi olumludur. Ancak dışa açıklığın etkisinin gelir artışına göre son derece düşük olduğu görülmektedir. Öte yandan enflasyondaki artışların etkisinin -çok sınırlı olsa da- gelir dağılımında bozulmalara yol açtığı anlaşılmaktadır. Bütçe dengesinin katsayısı anlamlı çıkmamıştır, ancak beklenildiği gibi işareti pozitif yönde çıkmıştır.

İktisadi büyüme gelir dağılımını olumlu yönde etkiliyor görünmesine rağmen, dönem boyunca sağlanan büyümenin Gini katsayısında iyileşme sağlayamaması açıklama gerektirir: Başlangıç yıllarına göre Gini katsayısının

dönem sonunda daha yüksek olması, büyüme dışındaki diğer faktörlerin —*özellikle dolaylı/dolaysız vergi oranında, nominal ve reel faizlerde, faiz ödemelerinin bütçe harcamaları içindeki payında ve beyannameye tabi gelir matrahı (btgm) mükelleflerin beyan ettikleri matrahların gerçek matraha oranında dönem boyunca gözlenen artış trendinin-* gelir dağılımını bozucu etkilerinin, iktisadi büyümenin ve dışa-açılmanın toplam olumlu etkisine kıyasla daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, "önce iktisadi büyümeyi sağlayalım daha sonra büyüyen pastayı daha eşit paylaşırız" yaklaşımı bu çahşmanın sonuçlarına göre, her tür koşul altında geçerli olmayan bir önermedir, denilebilir.

Dışa açıklığın gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisinin sınırlı olması da dışa açıklıktan beklenen olumlu etkilerin yeterince ortaya çıkmadığını göstermektedir. Ayrıca, çalışma gerek 1980 gerekse 1989 yılında yaşanan liberal dönüşümü gerçekleştirmeyi hedefleyen yapısal değışmelerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin, bu politikaların savunucuların beklediğinin aksine, sınırlı kaldığı düşünülebilir". Özetle, kişi basma düşen gelir artışı ve dışa açıklıktaki artışın gelir dağılımı üzerinde yaptıkları kompozit olumlu etkinin, yukarıda en önemlilerinden üçüne işaret ettiğimiz diğer faktörlerin toplam olumsuz etkisine kıyasla zayıf kalmış olduğu anlaşılmaktadır. 1963-98 yılları arasında, çalışanların siyasi ve ekonomik boyutlarda görece güç kaybına uğramış olmalarının yanı sıra, gelir-artışı ve dışa açıklığın artmasının gelir dağılımı üzerinde yaptığı olumlu etkinin neden diğer faktörlerin yaptığı olumsuz etkiye kıyasla zayıf kaldığı hakkında şunları söyleyebiliriz:

İlk olarak, bütçe dengesindeki iyileşmeler, -özellikle 1970'lerin başından 1998'e dek- gelirler cephesinde, hep dolaylı vergilere yüklenerek sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun gelir dağılımını ne denli bozduğu konusunda fikir birliği vardır.

İkincisi, 1963-1998 yılları arasında -özellikle 1977'den sonra enflasyondaki artışlar ücretli ve maaşlıların ödedikleri marjinal (ve ortalama) gelir vergisi oranlarını arttırmıştır. Aynı yıllarda yukarıda yazılan üç faktörden üçüncüsünde yani btgm'nin yalan matrah beyanı yoluyla yaptıkları vergi kaçakçılığında oransal ve mutlak (reel) üstel bir gelişme olmuştur. Bu özellikle 1980'lerden sonra daha da artmıştır (Çakman, 1996).

Üçüncüsü, özellikle 1989-1998 arasındaki 10 yıl boyunca nominal faizlerdeki artışlar beyannameye tabi gelir vergisi mükelleflerinin (btgm) kaçırmayıp ödedikleri

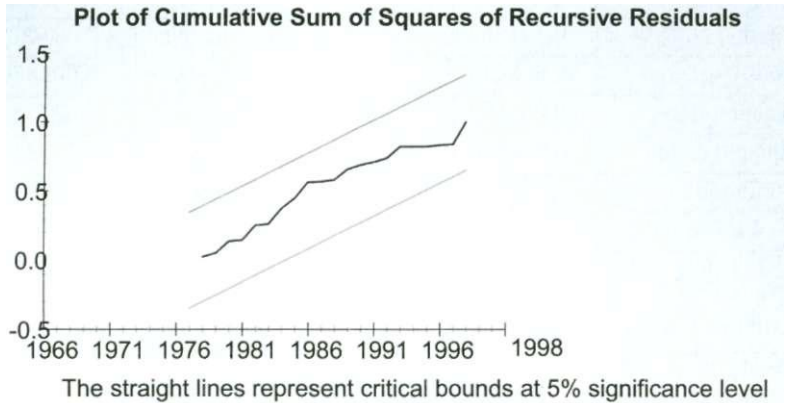
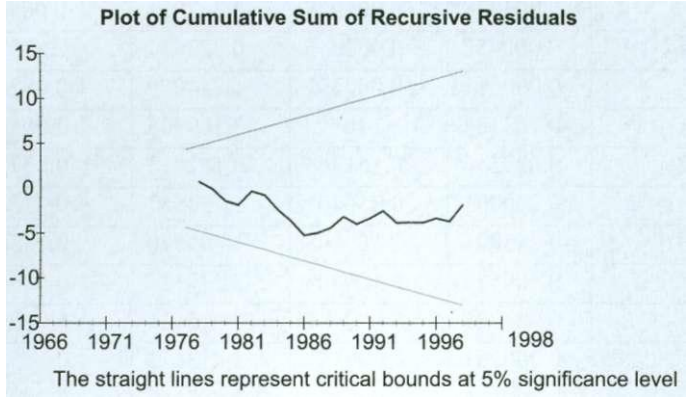
düşük miktarlarda verginin bile, reel cinsten sıfıra doğru inmesine neden olmuştur (Çakman, 1996).

Son olarak, gelişmiş ülkelere benzer şekilde Türkiye'de de 20. yüzyılın ikinci yarısında ücretli ve maaşlı kesim arasında gelir dağılımında bir bozulma olmuştur. Bunlar arasındaki üst grupların reel gelirleri artarken alt gruptakilerin reel gelirleri ya sabit kalmış ya da marjinal olarak düşmüştür. Bu durum teknoloji ve vasıflı-vasıfsız işgücü arasındaki arz/talep dengelerinden kaynaklanmıştır. Bu süreç özellikle Türkiye için çok güçlü bir etkidir. Çünkü Türkiye'de tarım sektörü son 50 yılda, tarım-dışına önemli sayıda göç vermiştir (Çakman, 1988).

Özellikle, 1990'lı yılların sonlarından itibaren, faiz ödemelerinin bütçenin önemli bir kısmını oluşturması ve yüksek oranlarda faiz dışı fazla verilmeye çalışılması bütçe açıklarının yoksuldan zengine doğru bir aktarım için kullanıldığına işaret etmektedir. Bu nedenle gelir dağılımında iyileşme sağlanması için, bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak politika önermelerinde bulunmak zor görünmektedir. Ancak, gelir dağılımında iyileşmelerin ortaya çıkabilmesi için Türkiye ekonomisinde çok ciddi yapısal değişikliklerin gerektiği düşünülebilir.

EKLER:

Şekil 1: CUSUM ve CUSUMQ İstatistikleri

Tablo 4: Eş bütünleşme için F-Testi

Bağımlı değişken: D(LOGGINI)

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Prob.
LOGGINI(-1)	-0.615357	0.189340	-3.250000	0.0047
LPCGDP(-1)	-0.315995	0.150186	-2.104032	0.0506
ACIKLIK(-1)	-0.003478	0.001065	-3.267026	0.0045
BUDGET_DEN(-1)	0.000457	0.002046	0.223611	0.8257
TEFE(-1)	0.000611	0.000331	1.844070	0.0827
D(LOGGINI(-1))	-0.763154	0.240750	-3.169905	0.0056
D(LOGGINI(-2))	-0.029556	0.161763	-0.182713	0.8572
D(LPCGDP(-1))	0.290901	0.256401	1.134557	0.2723
D(LPCGDP(-2))	-0.245841	0.163908	-1.499870	0.1520
D(LPCGDP)	0.409578	0.180405	2.270327	0.0365
D(ACIKLIK)	-0.004728	0.000962	-4.915116	0.0001
D(TEFE(-1))	0.000151	0.000107	1.413672	0.1755
D(TEFE)	0.000544	0.000185	2.933661	0.0093
D(BUDGET_DEN)	0.001580	0.001397	1.131128	0.2737
©TREND	0.008921	0.003429	2.601585	0.0186
C	2.379930	0.912350	2.608570	0.0184
R-squared	0.791862	Mean dependent var		0.001001
Adjusted R-squared	0.608210	S.D. dependent var		0.009877
S.E. of regression	0.006182	Akaike info criterion		-7.027828
Sum squared resid	0.000650	Schwarz criterion		-6.302249
Log likelihood	131.9592	F-statistic		4.311764
Durbin-Watson stat	2.255048	Prob(F-statistic)		0.002493

Tablo 5: F- testi (Wald test)

Wald Test:

Equation: Untitled

Null Hypothesis: C(1)=0
C(2)=0
C(3)=0
C(4)=0
C(5)=0

F-statistic	4.468106	Probability	0.008800
Chi-square	22.34053	Probability	0.000451

Tablo 6: ARDL(2,2,0,0,1 Schwarz Bayesian Kriterine Göre)

Bağımlı Değişken LOGGINI

33 gözlem 1966 - 1998

Régresser	Coefficient	Standard Error	T-değeri	[Prob]
LOGGINI(-1)	-.51337	.27004	-1.9011	[.070]
LOGGINI(-2)	.69590	.19036	3.6558	[.001]
LPCGDP	.50256	.15462	3.2503	[.004]
LPCGDP(-1)	-.38771	.12646	-3.0659	[.006]
LPCGDP(-2)	-.58384	.18924	-3.0853	[.005]
AÇIKLIK	-.0044990	.8113E-3	-5.5451	[.000]
BUDGET	0016586	.0012752	1.3006	[.207]
TEFE	.5813E-3	.1476E-3	3.9379	[.001]
TEFE(-1)	.3541E-3	.1092E-3	3.2441	[.004]
CON	3.3561	.72332	4.6398	[.000]
TREND	.012439	.0028174	4.4151	[.000]

R-Squared

.93965

R-Bar-Squared

.91222

S.E. of Regression

.0062246

F-stat.

F(10, 22)

34.2545

[.000]

Mean of Dependent Variable

1.6429

S.D. of Dependent Variable

.021009

Residual Sum of Squares

.8524E-3

Equation Lojli-likelihood

127.4801

Akaike Info, Criterion

116.4801

Schwarz Bayesian Criterion

108.2493

DW-statistic

1.9737

Diagnostic Testleri

* Test Statistics *

LM Version

*

F Version

*

* A: Serial Correlation CHSQ(1)= .49761[.481] F(1, 21)= .32151 [.577]

* B:Functional Form CHSQ(1)= .16270[.687] F(1, 21)= .10405 [.750]

* C:Normality CHSQ(2)= .92838 [.629] n/a

* D:Heteroscedasticity CHSQ(1)= .018771[.891] F(1, 31)= .017644 [.895]

A:Lagrange multiplier-test of residual serial correlation, B:Ramsey's RESET test using the square of the fitted values

C:Based on a test of skewness and kurtosis of residuals, D:Based on the regression of squared residuals on squared fitted values

KAYNAKÇA

- Al-Marhubi, F. A. (2000) "Corruption and Inflation", *Economics Letters*, 66, 199-202
- Atkinson, A.B., (2003), "Income Inequality in OECD", *CESİFO Economic Studies*.
- Bhatta, S., (2002), "Has the Increase in World-Wide Openness to Trade Worsened Global Income Inequality", *Regional Science*, Vol. 81.
- Branco W. ve J. Williams, (1988), "Economic Development and Income Distribution: A Cross-National Analysis", *American Journal of Economic and Sociology*, Vol.47, No.3.
- Bulir, A., (2001) *Income inequality: does inflation matter?*, IMF Staff Papers, 48 (2001) (1).
- Comia, G., A. (2005), "Policy Reform and Income Distribution", *DESA Working Paper No. 3*.
- Çakman, M.K., (1996), "Türkiye'nin Kamu Maliyesi Sorunu." *Ekonomik Yaklaşım*, No. 20, Bahar 1996. s.5-36.
- Çakman, M.K., (1988), "X-Emekçiler, Y-Emekçiler, Wage-Push-Enflasyon ve Bölüşüm:
- Çeyrek Yüzyıllık ABD Verileri ve Bunların imlemleri Üzerine bazı Yorumlar" *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, 1988. s. 322-350.
- Değer, K., (2006), *Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz*, *SBF Dergisi*, 61-2, s. 63-87.
- Deininger, K. ve L. Squire (1996), "A New Data Set Measuring Income Inequality", *World Bank Economic Review*, Vol.10, No.3, pp.565-91.
- Dolar D., ve A. Kraay, (2004), "Growth is Good for the Poor", *Growth, Inequality and Poverty*, ed: A.Shorrocks, R. Van der Hoven, Oxford Univrsity Press.
- DPT (2007)'*Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*', www.dpt.gov.tr
- Forbes, Kristin, (2000), "A Reassessment of the relationship Between Inequality and Growth", *The American Economic Review*, Vol.90, No.4
- Galbraith J.K. ve Hyunsub Kum (2003) *Inequality and Economic Growth: A Global View Based on Measures of Pay*, 'Economic Studies', vol. 49, 527-556
- Galli, R. ve R.van der Hoven, (2001), 'Is inflation bad for income inequality: the importance of the initial rate of inflation', *ILO Employment Paper*, No. 2001/29.

- Gundlach E., ve J Navaroo, v.d. (2004), "Education is Good for the Poor: A Note on Dollar and Kraay", Growth, Inequality and Poverty ed: A. Shorrocks, R. Van der Hoven, Oxford Univrsity Press.
- Milanovic, B. 2002, 'True World Income Distribution, 1988 and 1993: First Calculation Based on Household Surveys Alone', Economic Journal, Vol.112, No.1,pp.51-92.
- Panizza, U., "Income Inequality and Economic Growth: Evidence from America Data", Journal of Economic Growth, Vol.7.
- Persson T. ve G. Tabellini, (1994), "Is Inequality Harmful for Growth", The American Economic Review, Vol.84, No.3.
- Pesaran, M.H. ve Y. Shin, (1999). "An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis", in (ed) S. Storm, Econometrics and Economic Theory in the 20th Century. The Ragnar Frisch Centennial Symposium, chapter 11, Cambridge Univ. Press, Cambridge. (<http://www.econ.cam.ac.uk/faculty/pesaran/ardl.pdf>).
- Pesaran, M.H., Y. Shin, ve R.J., Smith. (2001), "Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships", Journal of Applied Econometrics, special issue, Vol.16, 289-326. (<http://www.econ.cam.ac.uk/faculty/pesaran/psslrl.pdf>)
- UTIP, (2007), "Data- set", <http://utip.gov.utexas.edu/data.html>. Erişim tarihi: (22.05.2007)
- TUİK, 2007, "İstatistik Göstergeler", <http://tuik.gov.tr> , Erişim tarihi: (22.05.2007)
- Yeldan E. (2000), "The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rent on Income Inequality The Case of Turkey", WIDER Working Paper Series, WP No. 206.
- Yumuşak, İ.G. ve M. Bilen (2000), 'Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İşkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme' Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2000, Sayı:1, s.77-96.

Tablo 6: ARDL(2,2,0,0,1 Schwarz Bayesian Kriterine Göre)

LOGGINI(-1)	-.51337	.27004	-1.9011	[.070]
LOGGINI(-2)	.69590	.19036	3.6558	[.001]
LPCGDP	.50256	.15462	3.2503	[.004]
LPCGDP(-1)	-.38771	.12646	-3.0659	[.006]
LPCGDP(-2)	-.58384	.18924	-3.0853	[.005]
AÇIKLIK	-.0044990	.8113E-3	-5.5451	[.000]
BUDGET	0016586	0016586	1.3006	[.207]
TEFE	.5813E-3	.1476E-3	3.9379	[.001]
TEFE(-1)	.3541E-3	.1092E-3	3.2441	[.004]
CON	3.3561	.72332	4.6398	[.000]
TREND	.012439	.0028174	4.4151	[.000]
R-Squared	.93965	R-Bar-Squared	.91222	
S.E. of Regression	.0062246	F-stat. F(10, 22)	34.2545	[.000]
Mean of Dependent Variable	1.6429	S.D. of Dependent Variable	.021009	
Residual Sum of Squares	.8524E-3	Equation Log-likelihood	127.4801	
Akaike Info. Criterion	116.4801	Schwarz Bayesian Criterion	108.2493	
DW-statistic	1.9737			

Diagnostic Testleri

* Test Statistics *	LM Version	* F Version *
* A:Serial Correlation	CHSQ(1)= .49761[.481]	F(1, 21)= .32151 [.577]
*B:FunctionalForm	CHSQ(1)= .16270[.687]	F(1, 21)= .10405 [.750]
*C:Normality	CHSQ(2)= .92838 [.629]	n/a
* D:Heteroscedasticity	CHSQ(1)= .018771[.891]	F(1, 31)= .017644 [.895]